

1 Báze a dimenze vektorového prostoru

Obsah

Obsah

1	Báze a dimenze vektorového prostoru	1
2	Aritmetické vektorové prostory	7
3	Eukleidovské vektorové prostory	9

Levá vnější operace

Definice 5.1

Nechť $A \neq \emptyset \neq B$. *Levou vnější operací nad A a B* nazýváme každé zobrazení “ \cdot ” : $A \times B \rightarrow B$.

Příklad 5.1

Násobení matice skalárem je levá vnější operace nad T a $\mathcal{M}_{m \times n}(T)$.

Vektorový prostor

Definice 5.2

Čtveřici $(V; +, T, \cdot)$ nazýváme *vektorový prostor*, jestliže

1. $(V; +)$ je abelovská grupa s jednotkou $\vec{0}$ (*nulový vektor*);
2. T je číselné těleso;
3. $\cdot : T \times V \rightarrow V$ je levá vnější operace nad T a V ;
4. Pro všechny $\vec{u}, \vec{v} \in V$ a všechny $c, d \in T$ platí

- $c \cdot (\vec{u} + \vec{v}) = c \cdot \vec{u} + c \cdot \vec{v}$,
- $(c + d) \cdot \vec{u} = c \cdot \vec{u} + d \cdot \vec{u}$,
- $(c \cdot d) \cdot \vec{u} = c \cdot (d \cdot \vec{u})$,
- $1 \cdot \vec{u} = \vec{u}$.

- *Pole vektorového prostoru* ... množina V
- *Vektory* ... prvky pole V
- *Skaláry* ... prvky tělesa T

Vektorový prostor

Příklad 5.2

- Množina všech čtvercových matic stupně n nad číselným tělesem T spolu se sčítáním a násobením matice skalárem, tedy $(\mathcal{M}_n(T); +, T, \cdot)$ tvoří vektorový prostor nad tělesem T .
- Množina $C[a, b]$ spojitých funkcí na intervalu $\langle a, b \rangle \subseteq \mathbf{R}$ spolu s bodovým sčítáním funkcí a násobením funkcí reálným číslem zleva, tedy $(C[a, b]; \oplus, \mathbf{R}, \cdot)$, kde

$$\forall f, g \in C[a, b], \forall x \in \langle a, b \rangle, \forall c \in \mathbf{R}: \quad \begin{aligned} (f \oplus g)(x) &\stackrel{\text{def}}{=} f(x) + g(x), \\ (c \cdot f)(x) &\stackrel{\text{def}}{=} c \cdot f(x), \end{aligned}$$

tvoří vektorový prostor nad tělesem \mathbf{R} .

Lineární kombinace vektorů

Definice 5.3

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T , nechť $\vec{v}, \vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$. Říkáme, že vektor \vec{v} je *lineární kombinací* vektorů $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$, jestliže existují skaláry $c_1, c_2, \dots, c_n \in T$ tak, že

$$\vec{v} = \sum_{i=1}^n c_i \vec{u}_i = c_1 \vec{u}_1 + c_2 \vec{u}_2 + \dots + c_n \vec{u}_n.$$

Příklad 5.3

Nulový vektor $\vec{0} \in V$ je lineární kombinací libovolných vektorů z V .

Lineární nezávislost vektorů

Definice 5.4

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T . Vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ nazýváme *lineárně závislé*, jestliže existují skaláry $c_1, c_2, \dots, c_n \in T$ tak, že

$$\vec{0} = \sum_{i=1}^n c_i \vec{u}_i = c_1 \vec{u}_1 + c_2 \vec{u}_2 + \dots + c_n \vec{u}_n,$$

a přitom alespoň jedno z čísel mezi c_1, c_2, \dots, c_n je nenulové.

V opačném případě, tedy pokud

$$\vec{0} = \sum_{i=1}^n c_i \vec{u}_i = c_1 \vec{u}_1 + c_2 \vec{u}_2 + \dots + c_n \vec{u}_n,$$

pouze v případě, že $c_1 = c_2 = \dots = c_n = 0$, se vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ nazývají *lineárně nezávislé*.

Lineární nezávislost vektorů

Příklad 5.4

- Nulový vektor $\vec{0} \in V$ je lineárně závislý.
- Vektor $\vec{0} \neq \vec{u} \in V$ je lineárně nezávislý.

Lineární nezávislost vektorů

Věta 5.1

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T . Jsou-li mezi vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ některé lineárně závislé, pak jsou lineárně závislé i $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$.

Důsledek 5.2

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T . Je-li mezi vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ nulový vektor, pak jsou $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ lineárně závislé.

Důsledek 5.3

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T . Jsou-li vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ lineárně nezávislé a je-li $\{u_{j_1}, u_{j_2}, \dots, u_{j_k}\} \subseteq \{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$, pak $u_{j_1}, u_{j_2}, \dots, u_{j_k}$ jsou lineárně nezávislé.

Lineární nezávislost vektorů

Věta 5.4

Nechť V je vektorový prostor nad tělesem T a nechť $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$. Pak $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ jsou lineárně závislé právě když je aspoň jeden z nich lineární kombinací ostatních.

Podprostory vektorového prostoru

Definice 5.5

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je vektorový prostor nad tělesem T a nechť $\emptyset \neq W \subseteq V$. Pak $(W; +, T, \cdot)$ nazveme *podprostor* vektorového prostoru V , jestliže

1. $\forall \vec{u}, \vec{v} \in W : \vec{u} + \vec{v} \in W$,
2. $\forall \vec{u} \in W, \forall c \in T : c \cdot \vec{u} \in W$.

Příklad 5.5

- Množina všech diagonálních čtvercových matic stupně n nad číselným tělesem T je polem podprostoru ve vektorovém prostoru $(\mathcal{M}_n(T); +, T, \cdot)$.
- Množina všech funkcí f z $C[a, b]$ splňujících $f(a) = 0$ tvoří pole podprostoru ve vektorovém prostoru $(C[a, b]; \oplus, \mathbf{R}, \cdot)$.

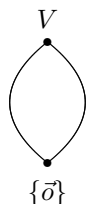
Podprostory vektorového prostoru

Věta 5.5

Neprázdná podmnožina W pole vektorového prostoru $(V; +, T, \cdot)$ je polem podprostoru ve V právě když s každými prvky $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ obsahuje také každou jejich lineární kombinaci.

Podprostory vektorového prostoru

- Podprostory ve VP $(V; +, T, \cdot)$ můžeme uspořádat vzhledem k relaci " \subseteq ".
- $Sub(V)$... množina všech podprostorů ve VP $(V; +, T, \cdot)$
- $(Sub(V); \subseteq)$ je uspořádaná množina s Hasseho diagramem

- Pro každou množinu $A \subseteq V$, která není polem podprostoru ve V , existuje nejmenší podprostor prostoru V obsahující A , tzv. *podprostor generovaný množinou* A , značíme $[A]$.

Lineární obal množiny

Definice 5.6

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je vektorový prostor nad tělesem T a nechť $\emptyset \neq M \subseteq V$. *Lineárním obalem množiny* M ve VP V budeme nazývat množinu všech lineárních kombinací libovolných vektorů z M .

Věta 5.6

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je vektorový prostor nad tělesem T a nechť $\emptyset \neq M \subseteq V$. Pak lineární obal množiny M ve V je právě podprostor generovaný M .

Průnik podprostorů vektorového prostoru

- Průnik $W_1 \cap W_2$ dvou podprostorů W_1 a W_2 ve VP $(V; +, T, \cdot)$ je obecně opět podprostor ve V . Je to "největší" (vzhledem k \subseteq) podprostor ve V , který je obsažen současně ve W_1 a W_2 .

- Uvažujme množiny

$$M^+ = \left\{ \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix} : a, b \in \mathbf{R} \right\}, \quad M^- = \left\{ \begin{pmatrix} 0 & c \\ d & 0 \end{pmatrix} : c, d \in \mathbf{R} \right\}.$$

Pak $(M^+; +, \mathbf{R}, \cdot)$ a $(M^-; +, \mathbf{R}, \cdot)$ jsou podprostory ve VP $(\mathcal{M}_2(\mathbf{R}); +, \mathbf{R}, \cdot)$ a platí

$$M^+ \cap M^- = \left\{ \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right\} = \{\vec{0}\}.$$

Sjednocení podprostorů vektorového prostoru

- Přitom $M^+ \cup M^-$ není polem podprostoru VP $(\mathcal{M}_2(\mathbf{R}); +, \mathbf{R}, \cdot)$, protože např.

$$(-1) \cdot \underbrace{\begin{pmatrix} -2 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}}_{\in M^+} + 3 \cdot \underbrace{\begin{pmatrix} 0 & 1,5 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}}_{\in M^-} = \begin{pmatrix} 2 & 4,5 \\ -3 & -1 \end{pmatrix},$$

což není prvek ani z M^+ , ani z M^- , tedy ani z $M^+ \cup M^-$.

- Obecně, jsou-li W_1 a W_2 dva podprostory VP V , pak nejmenší podprostor ve V obsahující současně jak W_1 , tak i W_2 je podprostor $[W_1 \cup W_2]$.

Součet podprostorů VP

Věta 5.7

Jsou-li W_1 a W_2 podprostory VP $(V; +, T, \cdot)$, pak polem nejmenšího podprostoru obsahujícího současně W_1 a W_2 je množina

$$W_1 + W_2 = \{\vec{w} \in V : \vec{w} = \vec{w}_1 + \vec{w}_2, \vec{w}_1 \in W_1, \vec{w}_2 \in W_2\}.$$

Definice 5.7

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je VP a W_1 a W_2 jeho podprostory. Podprostor $W_1 + W_2$ nazveme *součet podprostorů* W_1, W_2 .

Přímý součet podprostorů VP

Definice 5.8

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je VP a W_1 a W_2 jeho podprostory. Je-li $W_1 \cap W_2 = \{\vec{0}\}$, pak platí $V = W_1 + W_2$, říkáme, že V je *přímý součet podprostorů* W_1, W_2 a píšeme $V = W_1 \oplus W_2$.

Věta 5.8

Je-li VP $(V; +, T, \cdot)$ přímým součtem podprostorů W_1 a W_2 , pak každý vektor $\vec{v} \in V$ lze psát právě jedním způsobem ve tvaru $\vec{v} = \vec{w}_1 + \vec{w}_2$, kde $\vec{w}_1 \in W_1$, $\vec{w}_2 \in W_2$.

Příklad 5.6

VP $(\mathcal{M}_2(\mathbf{R}); +, \mathbf{R}, \cdot)$ čtvercových matic stupně 2 nad \mathbf{R} je podle předchozího přímým součtem podprostorů $(M^+; +, \mathbf{R}, \cdot)$ a $(M^-; +, \mathbf{R}, \cdot)$.

Množina generátorů VP

Definice 5.8

Nechť $(V; +, T, \cdot)$ je VP a M neprázdná podmnožina jeho pole. Je-li $[M] = V$, pak M se nazývá *množina generátorů VP* V .

Příklad 5.7

Množina $M = \{A_1, A_2, A_3, A_4\}$, kde

$$A_1 = \begin{pmatrix} 4 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, A_2 = \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, A_3 = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ -\sqrt{2} & 0 \end{pmatrix}, A_4 = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & \pi \end{pmatrix}$$

tvorí množinu generátorů pro VP $(\mathcal{M}_2(\mathbf{R}); +, \mathbf{R}, \cdot)$.

Báze VP

Definice 5.9

VP $(V; +, T, \cdot)$ se nazývá *konečné dimenze*, má-li aspoň jednu konečnou množinu generátorů.

Bází VP konečné dimenze nazveme každou lineárně nezávislou konečnou množinu $\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ jeho generátorů.

Věta 5.9

Nechť $M = \{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ je báze VP $(V; +, T, \cdot)$. Potom každý vektor $\vec{v} \in V$ lze jediným způsobem vyjádřit jako lineární kombinaci vektorů $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$.

Dimenze VP

Věta 5.10

Je-li $M = \{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ množina generátorů VP $(V; +, T, \cdot)$, pak z ní lze vybrat nějakou bázi VP V .

Věta 5.11

Nechť $V \neq \{\vec{0}\}$ je VP konečné dimenze. Pak každé dvě různé jeho báze mají stejný počet prvků.

Definice 5.10

Je-li $V \neq \{\vec{0}\}$ VP konečné dimenze, pak počet prvků některé jeho báze nazýváme *dimenze VP* V a píšeme $\dim(V)$. Je-li $V = \{\vec{0}\}$, položíme $\dim(V) = 0$.

Dimenze VP

Věta 5.12

Je dán VP $(V; +, T, \cdot)$, kde $\dim(V) = n$ a dále vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$. Pak následující tvrzení jsou ekvivalentní:

1. $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ jsou lineárně nezávislé;
2. $[\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}] = V$;
3. $\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ je báze V .

Věta 5.13

Nechť W je podprostor VP V konečné dimenze. Pak $\dim(W) \leq \dim(V)$.

Věta 5.14

Nechť W_1 a W_2 jsou podprostory VP V konečné dimenze. Pak $\dim(W_1 + W_2) = \dim(W_1) + \dim(W_2) - \dim(W_1 \cap W_2)$.

2 Aritmetické vektorové prostory

Obsah

Obsah

Konstrukce aritmetického VP

- Dáno číselné těleso $(T; +, \cdot)$ a $n \in \mathbf{N}$.
- Na množině $T^n = \underbrace{T \times T \times \dots \times T}_{n \text{ krát}} = V$ definujeme binární operaci “+”

takto: $(x_1, x_2, \dots, x_n) + (y_1, y_2, \dots, y_n) \stackrel{def}{=} (x_1 + y_1, x_2 + y_2, \dots, x_n + y_n)$.

- $(V; +)$ je potom abelovská grupa s jednotkou $(0, 0, \dots, 0) = \vec{0}$ a s inverzním prvkem $(-x_1, -x_2, \dots, -x_n)$ pro každý prvek $\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in V$.

- Dále zavedeme levou vnější operaci “ \cdot ” nad T a V , kde

$$c \cdot (x_1, x_2, \dots, x_n) \stackrel{def}{=} (c \cdot x_1, c \cdot x_2, \dots, c \cdot x_n)$$

- Pak $(T^n; +, T, \cdot)$ je vektorový prostor, jehož dimenze je rovna číslu n . Tento vektorový prostor nazýváme *aritmetický*.

Báze aritmetického VP

- Dá se ukázat, že jednou z bází sestaveného aritmetického VP $V = (T^n; +, T, \cdot)$ je množina $\{\vec{e}_1, \vec{e}_2, \dots, \vec{e}_n\}$, kde

$$\vec{e}_1 = (1, 0, 0, \dots, 0),$$

$$\vec{e}_2 = (0, 1, 0, \dots, 0),$$

\vdots

$$\vec{e}_n = (0, 0, \dots, 0, 1),$$

tzv. *kanonická báze*. Zřejmě pro každý $\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in V$ platí, že $\vec{x} = x_1\vec{e}_1 + x_2\vec{e}_2 + \dots + x_n\vec{e}_n$.

Rozklad aritmetického VP na přímý součet podprostorů

- Označme $V_i = \{(0, \dots, 0, x_i, 0, \dots, 0) : x_i \in T\}$.
- Pak množina V_i je polem podprostoru aritmetického VP $V = (T^n; +, T, \cdot)$, kde $\dim(V_i) = 1$ a platí

$$V_i = \{\vec{e}_i\} = [\{(0, \dots, 0, 1, 0, \dots, 0)\}].$$

- Navíc $V_i \cap V_j = \emptyset$ pro každé $i \neq j$, tedy aritmetický VP $V = (T^n; +, T, \cdot)$ je přímým součtem podprostorů V_1, V_2, \dots, V_n , tzn.

$$V = V_1 \oplus V_2 \oplus \dots \oplus V_n.$$

Reprezentace VP konečné dimenze aritmetickým VP

- Uvažujme VP $V = (V; +, T, \cdot)$, který není aritmetický a kde $\dim(V) = n$. Nechť $\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ je některá jeho báze.
- Pak pro každý $\vec{x} \in V$ máme jednoznačné vyjádření

$$\vec{x} = x_1 \cdot \vec{u}_1 + x_2 \cdot \vec{u}_2 + \dots + x_n \cdot \vec{u}_n.$$

- Každému vektoru $\vec{x} \in V$ tedy přiřadíme n -tici (x_1, x_2, \dots, x_n) , kterou můžeme považovat za vektor v aritmetickém VP $(T^n; +, T, \cdot)$.
- Pro každé $\vec{x}, \vec{y} \in V$ a $c \in T$ platí (resp. můžeme provést přiřazení)

$$\vec{x} + \vec{y} \longrightarrow (x_1 + y_1, x_2 + y_2, \dots, x_n + y_n),$$

$$c \cdot \vec{x} \longrightarrow (c \cdot x_1, c \cdot x_2, \dots, c \cdot x_n).$$

3 Eukleidovské vektorové prostory

Obsah

Obsah

Skalární součin

Definice 5.11

Nechť $V = (V; +, \mathbf{R}, \cdot)$ je VP nad tělesem reálných čísel. *Skalárním součinem* na V nazveme každé zobrazení $\circ : V \times V \rightarrow \mathbf{R}$, které pro každé $\vec{u}, \vec{v}, \vec{w} \in V$ a pro každé $c \in \mathbf{R}$ splňuje:

1. $\vec{u} \circ \vec{v} = \vec{v} \circ \vec{u}$;
2. $\vec{u} \circ (\vec{v} + \vec{w}) = \vec{u} \circ \vec{v} + \vec{u} \circ \vec{w}$;
3. $(c \cdot \vec{u}) \circ \vec{v} = c \cdot (\vec{u} \circ \vec{v})$;
4. $\vec{u} \circ \vec{u} \geq 0$, rovnost nastane právě když $\vec{u} = \vec{o}$.

Skalární součin

Příklad 5.7

- Je-li $V = (\mathbf{R}^n; +, \mathbf{R}, \cdot)$ aritmetický VP dimenze n nad \mathbf{R} , pak skalární součin zde můžeme definovat následovně:

$$\vec{x} \circ \vec{y} = \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i, \quad \forall \vec{x}, \vec{y} \in \mathbf{R}^n.$$

- Je-li $V = (C[a, b]; \oplus, \mathbf{R}, \cdot)$ VP všech spojitých funkcí na reálném intervalu $\langle a, b \rangle$ nad \mathbf{R} , pak skalární součin zde můžeme zavést předpisem:

$$f \circ g = \int_a^b f(x) \cdot g(x) dx, \quad \forall f, g \in C[a, b].$$

Eukleidovský vektorový prostor

Definice 5.12

Eukleidovským vektorovým prostorem (EVP) rozumíme každý VP, na kterém je zaveden skalární součin.

Délka vektoru

Definice 5.13

Nechť V je EVP, $\vec{u} \in V$. Číslo $\|\vec{u}\| = \sqrt{\vec{u} \circ \vec{u}}$ nazveme *délka vektoru* \vec{u} .

Věta 5.15

Nechť V je EVP, $\vec{u}, \vec{v} \in V$, $c \in \mathbf{R}$. Platí

1. $\|c \cdot \vec{u}\| = |c| \cdot \|\vec{u}\|$,
2. $\|\vec{0}\| = 0$ a pro $\vec{u} \neq \vec{0}$ pak $\|\vec{u}\| > 0$.
3. $|\vec{u} \circ \vec{v}| \leq \|\vec{u}\| \cdot \|\vec{v}\|$ (Schwarzova nerovnost).

Úhel vektorů

Definice 5.14

Nechť V je EVP, $\vec{u}, \vec{v} \in V$, $\vec{u} \neq \vec{0} \neq \vec{v}$. Úhlem vektorů \vec{u} a \vec{v} rozumíme číslo

$$\varphi(\vec{u}, \vec{v}) = \arccos \frac{\vec{u} \circ \vec{v}}{\|\vec{u}\| \cdot \|\vec{v}\|}.$$

- Ze Schwarzovy nerovnosti plyne, že úhel φ je určen korektně.
- Platí, že $\cos \varphi(\vec{u}, \vec{v}) = \frac{\vec{u} \circ \vec{v}}{\|\vec{u}\| \cdot \|\vec{v}\|}$, kde $0 \leq \varphi \leq \pi$.

Ortogonalní vektory

Definice 5.15

Nechť V je EVP. Vektory $\vec{u}, \vec{v} \in V$ nazveme *ortogonalní* (tj. *kolmé*), píšeme $\vec{u} \perp \vec{v}$, jestliže $\varphi(\vec{u}, \vec{v}) = \frac{\pi}{2}$.

Věta 5.16

Nechť V je EVP, $\vec{u}, \vec{v}_1, \vec{v}_2, \dots, \vec{v}_n \in V$ a nechť platí $\vec{u} \perp \vec{v}_i$ pro každé $i = 1, 2, \dots, n$. Pak $\vec{u} \perp \vec{w}$ pro každý $\vec{w} \in \{\vec{v}_1, \vec{v}_2, \dots, \vec{v}_n\}$.

Ortogonalní vektory

Definice 5.16

Nechť V je EVP. Vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n \in V$ nazveme *vzájemně ortogonalní*, platí-li $\vec{u}_i \perp \vec{u}_j$ pro každé $i \neq j$, kde $i, j = 1, 2, \dots, n$.

Věta 5.17

Nenulové vzájemně ortogonalní vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ z EVP V jsou lineárně nezávislé.

Věta 5.18

Jsou-li vektory $\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n$ vzájemně ortogonalní v EVP V a platí-li $V = [\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}]$, pak množina $\{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ je báze VP V , tzv. *ortogonalní báze*.